

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖRTMECE: YUNUS EMRE TÜRKÇE ÖĞRETİM SETİ ÖRNEĞİ

ÖZ

Temel kaynak olarak ders kitaplarının yabancı dil öğretiminde önemi büyüktür. Toplum hayatının her alanında kullanılması kaçınılmaz olan, deyimler ve atasözleri gibi kültür taşıyıcısı mahiyetindeki örtmecelerin ders kitaplarında yer alması doğaldır. Dil öğrenenlerin kelime hazinesinin gelişmesi, öğrenmekte olduğu dili konuşan halkın kültürünü anlaması ve o dilde sağlıklı iletişim kurabilmesi için örtmecelerin taşıdığı önem tartışılmazdır.

Bu çalışmanın temel amacı, Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan Türkçe Öğretim Seti'nin A1-A2, B1-B2 ve C1-C2 seviyelerindeki ders kitaplarının örtmece söz/sözcükler açısından ele alınarak incelenmesidir. Bu çalışmada sözü edilen ders kitapları üzerinde tarama modelinde betimsel bir araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu bağlamda, hangi seviyede ne tür örtmece söz/sözcüklere ağırlık verildiği, ne ölçüde yer verildiği tespit edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan tüm metinler ve alıştırmalar taranmak suretiyle elde edilen örtmeceler ölümü ifade eden, hastalık veya bedensel kusur ifade eden, ticari ve ekonomik olgularla ilgili, sosyal alanlarla ilgili, eş için kullanılan örtmeceler şeklinde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılara Türkçe öğretimi, örtmece, kültür aktarımı, ders kitapları

Kaynak Göster (APA):

OSPAÑOVA, G. (2019). YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖRTMECE: YUNUS EMRE TÜRKÇE ÖĞRETİM SETİ ÖRNEĞİ. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 5 (9) , 25-34.

GÜLMİRA OSPANOVA
gospanova@hotmail.com
Orcid: 0000-0001-5092-0217

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 21.12.2019
Kabul Tarihi: 31.12. 2019

EUPHEMISM IN TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS: SAMPLE OF YUNUS EMRE TURKISH INSTRUCTION SET

ABSTRACT

As a basic source, the importance of textbooks in foreign language teaching is great. It is natural to include euphemism as a property of culture bearers, such as idioms and proverbs, which are inevitable to be used in all aspects of community life in the textbooks. The importance of euphemisms is indisputable for the development of vocabulary of language learners, the meaning of the language of the people who are learning the language and the healthy communication among people.

The main purpose of this study is to examine the textbooks prepared at the levels A1-A2, B1-B2 and C1-C2 of the Turkish Instruction Set prepared by the Yunus Emre Institute in terms of euphemistic word / words. In this study, a descriptive research method was applied in the scanning model on the textbooks mentioned. In this context, it has been determined at what level what kind of euphemistic word / words are weighted and how much is included. The euphemisms that obtained by scanning all the texts and exercises included in the textbooks were evaluated by classifying in the form of euphemisms expressing death or physical defects, euphemisms related to commercial, economic phenomena and social areas.

Keywords: *Teaching Turkish to foreigners, euphemism, cultural transfer, textbooks*

Cite (APA):

OSPANOVA, G. (2019). YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖRTMECE: YUNUS EMRE TÜRKÇE ÖĞRETİM SETİ ÖRNEĞİ. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 5 (9) , 25-34.

GÜLMİRA OSPANOVA
gospanova@hotmail.com
Orcid: 0000-0001-5092-0217

Research Article

Date Received: 21.11.2019
Date Accepted: 31.12.2019

GİRİŞ

Örtmece için “iyi adlandırma” tabirinin yanı sıra “güzel adlandırma” tabirini de kullanan Aksan şu tanımlamayı yapmıştır: “Güzel adlandırma, kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değişirme olayıdır.” (Aksan, 2003: 98). Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nde ise şöyle tanımlanmıştır: “Örtmece (Alm. euphemismus, Fr. euphémisme, İng. euphemism, esk. edebikelam) kaba, çirkin, sakıncalı olması gibi nedenlerle açıkça söylenmesi uygun görülmemeyen bir olguyu örtterek, eğretilmeler, değişmecelerle dolaylı yoldan anlatma.” (2011: 924).

Doğrudan söylendiğinde muhatabını olumsuz etkileyeceği kaygısıyla bazı nahoş, olumsuz, kaba kavram ve ifadelerin kelime bazında iyileştirilmesi ve algının değiştirilmesi olayına toplum hayatının her alanında sıkça rastlanmaktadır. Sağlıklı iletişim kurabilmek açısından insanların sıklıkla başvurdukları bu tür ifadelerin, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde önemi büyüktür. Bir dil öğretilirken kültürün de aktarıldığı gerçeği göz önünde bulundurulursa, kültür taşıyıcıları olan deyim, atasözleri, halk söyleyişleri gibi örtmecelerin de öğretiminde seçici ve titiz davranılmalıdır. Günlük yaşamda iletişim kurarken ve kendini ifade ederken en çok ihtiyaç duyulan örtmece ifadelerinin kademe kademe öğretilmesi önem kazanmaktadır. “Yabancılara Türkçenin öğretiminde amaç, yalnızca birtakım kelimeleri öğretmek değildir. Kişiyi dili, Türk kültürünü yeterli ölçüde kazandırmaktır. Çünkü, Türkçeyi severek, isteyerek öğrenen bir yabancı, Türkiye’nin kültür elçisi durumuna gelmektedir.” (Barın, 2003: 312). Örtmece söz/sözcükler, Türkçe konuşan insanların dil zevkini ortaya koydukları gibi, Türkçenin zenginliğinin birer göstergesidirler. Dolayısıyla Türkçe öğrenen yabancılar ana dili Türkçe olan toplumun dünya görüşü, inanç ve inceliklerini de öğrenme fırsatı bulurlar.

YÖNTEM

Bu araştırmada doküman incelemesi tekniğine dayalı nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti ders kitaplarında yer alan tüm metinler ve alıştırmalar doküman olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Öncelikle tüm örtmece söz/sözcükler tespit edilmiş ve konularına göre sınıflandırılmış; içerik analizi yöntemine göre çözümlenmiş ve sayısal olarak ifade edilmiştir.

AMAÇ

Araştırmanın amacı, Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti ders kitaplarının örtmece söz/sözcükler bakımından incelenmesidir. Bu bağlamda Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti’nin A1, A2, B1, B2, C1, C2 seviyelerinde hazırlanan ders kitaplarında konu bakımından hangi örtmece söz/sözcüğe ne kadar sıklıkta yer verildiği, çeşitli seviyelerdeki ders kitaplarında kullanılan örtmece söz varlığı arasında bir farklılığın olup olmadığı sorularına cevap aranacaktır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bulgularını, Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti ders kitaplarında yer alan örtmece söz/sözcükler oluşturmaktadır. Elde edilen örtmeceler A1-A2, B1-B2 ve C1-C2 seviyelerine göre tablolar hâlinde verilmiştir. Tabloların içlerine yerleştirilen örtmeceler genel olarak konu başlıklarına göre şöyle gruplandırılmıştır: Ölümü ifade eden, hastalık veya bedensel kusur ifade eden, sosyal alanlarla ilgili, ticari ve ekonomik olgularla ilgili, eş için kullanılan örtmeceler.

Başlangıç düzeyi ders kitaplarının A1 seviyesinde 2 ve A2 seviyesinde 20 olmak üzere toplam 22 örtmece söz ve sözcük bulunmaktadır. Örtmecelerin türleri ile yer aldıkları sayfalar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti A1 ve A2 Başlangıç Seviyesi Ders Kitaplarındaki Örtmece Tablosu

Örtmece Söz/Sözcüklerin Kullanımı (A1 ve A2 seviyeleri)	Seviye-Sayfa
1. Ölümü İfade Eden Örtmeceler	
Evlatlarımız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve rahat <i>uyuyacaklardır</i> .	A2-61
Onlar bu topraklarda <i>canlarını verdikten</i> sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.	A2-61
3 Temmuz 2000 tarihinde <i>hayata gözlerini yumdu</i> .	A2-102
2. Hastalık veya Bedensel Kusur İfade Eden Örtmeceler	
Dünyada <i>obez</i> sayısı hızla artacak.	A1-93
<i>Âmâ</i> bir ressam.	A1-111
Christy, doğuştan <i>engellidir</i> ve sadece sol ayağını hareket ettirir.	A2-45
Ben de <i>engelliyim</i> ve Christy Brown gibi bir yazar olmak istiyorum.	A2-45
<i>Görme engelliler</i> özel bir baston kullanıyorlar.	A2-62
Her insan bir <i>engelli</i> adaydır.	A2-135
<i>Engelliler</i> için de bakım sigortası uygulanacak.	A2-136
Yaşlı ve <i>engellileri</i> kimlik bilgilerinden belirleyip onlara rahatlıkla ulaşacak.	A2-136
3. Sosyal Alanlarla İlgili Örtmeceler	
Anne ve baba çalışıyor. Bundan dolayı dede ve ninelerimizin bir kısmı <i>huzurevlerinde</i> yaşıyor.	A2-133
4. Ticari ve Ekonomik Olgularla İlgili Örtmeceler	
İçinde her türlü elektrikli ev eşyası var. <i>Fiyatları</i> da <i>uygun</i> .	A2-109
5. Eş İçin Kullanılan Örtmeceler	
Merhaba nerelerdesin? <i>Eşini</i> ve seni uzun süredir görmüyorum. Ankara’da değil misiniz?	A2-58
Hülya Hanım ve <i>eşi</i> niçin sık sık geziyorlar?	A2-59
Hülya Hanım ve <i>eşi</i> bazen yoruluyorlar. O zaman ne yapıyorlar?	A2-59
Hülya Hanım ve <i>eşi</i> gelecek hafta nereye gidecekler?	A2-59
<i>Eşim</i> ve ben, hem Çanakkale Savaşları nerede oldu görmek hem de Anzak Anma Törenine katılmak istiyoruz.	A2-59
Peki, ben <i>eşimin</i> de fikrini alayım. Karar verdikten sonra sizi ararım.	A2-64
Antalya’da çalışmaya başladıktan sonra <i>eşimle</i> tanıştık.	A2-86
<i>Hanım</i> , ikinci el de olur, diyor.	A2-86
<i>Hanım</i> , Ramazan geliyor. Alışverişe çıkmamız lazım.	A2-87

Orta düzey için hazırlanan ders kitaplarının B1 seviyesinde 56 ve B2 seviyesinde 12 olmak üzere toplam 68 örtmece söz ve sözcük bulunmaktadır. Örtmecelerin türleri ile yer aldıkları sayfalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti B1 ve B2 Orta Seviye Ders Kitaplarındaki Örtmece Tablosu

Örtmece Söz/Sözcüklerin Kullanımı (B1 ve B2 seviyeleri)	Seviye-Sayfa
1. Ölümü İfade Eden Örtmeceler	
Henüz çocuk yaşta annesi Döndü Hanım’ı <i>kaybetti</i> .	B1-28
Çocuğunun doğumunda karısını <i>kaybeder</i> .	B1-41
Senelerdir görmediği babası <i>vefat etmiştir</i> .	B1-107
Büyük halk ozanı Veysel Şatıroğlu, 25 Ekim 1894’te Sivas’ta doğru. 21 Mart 1973’te <i>vefat etti</i> .	B1-114
Padişah da Tahir’i öldürtür. Bunu gören Zühre Tahir’in yanı başında <i>can verir</i> .	B1-136
Zühre’ye âşık olan ve onun Tahir’le evlenmesini engelleyen Karadiken de <i>kendi canına kıyar</i> .	B1-136
<i>Can vermek</i>	B1-136
<i>Canı kıymak</i>	B1-136
10 Kasım 1938 sabahı saat dokuzu beş geç <i>hayata gözlerini yumdu</i> .	B1-141
Atatürk şu anda Anıtkabir’de <i>yatmaktadır</i> .	B1-141

2. Hastalık veya Bedensel Kusur İfade Eden Örtmeceler	
Sema Hanım epey kilo almış.	B1-10
Saçına ak düşmüş ve kilo almış.	B1-83
Eşref Armağan doğuştan <i>görme engelli</i> bir ressamdır.	B1-100
<i>Engelli</i> olmak sizce sanatla ilgilenmeye engel midir? Niçin?	B1-101
Eşref Armağan bu... Doğuştan <i>görme engelli</i> , dünyaca ünlü ressam.	B1-104
<i>Engelli</i> biri için yaşamak ne kadar zordur.	B1-104
Elif <i>engelli</i> insanların sergiye gelirken zorlandıklarını niçin düşünüyor?	B1-105
<i>Engellilere</i> yardım için bir kampanya projesi hazırlayınız.	B1-105
<i>Engelli</i>	B1-105
Raymond bakıma muhtaç, otistik bir dâhidir ve <i>engelliler</i> kliniğinde kalmaktadır.	B1-107
Sizce <i>engelliler</i> en çok hangi sorunlarla karşı karşıya geliyorlar? Açıklayınız.	B1-108
<i>Engellilerle</i> ilgili bildiğiniz başka filmler var mı?	B1-108
En başarılı <i>engelli</i> sporcu seçildi.	B1-109
<i>Engellilerin</i> hayatını kolaylaştırmak şart!	B1-110
Böylece dünyanın en yüksek zirvesi Everest'e tırmanan ilk <i>görme engelli</i> oldu ancak bu onu durdurmadı Hong Kong, İsviçre, Tayland ve Şili'de dünyanın en yüksek zirvelerine tırmandı.	B1-110
Erik Weihenmayer kaç yaşında <i>görme engelli</i> oldu?	B1-110
dünya – sporcudur – <i>görme</i> – çapında – <i>engelli</i> – bir	B1-111
ilk – <i>görme</i> – tırmanan – <i>engellidir</i> – Everest'e	B1-111
Zaman zaman <i>engelli</i> bireylerle karşılaşırız.	B1-111
<i>Görme engelliye</i> bir adresi nasıl tarif edebiliriz?	B1-111
"Bu kaldırım üç sokak takip ederek karşıya geçin, ilk sokağa girin." demek, <i>görme engelli</i> biri için doğru bir adres tarifi olur.	B1-111
İş yerimize gelen <i>görme engelli</i> birine "Sağımıza üç adım atarsanız sandalyeyi bulursunuz." demek gerekir.	B1-111
Bir <i>görme engelliyle</i> tokalaşmak için eline dokunmalıyız.	B1-111
Bir yerde <i>görme engelli</i> biri var ise onunla konuşmak için yapılacak şey, o kişinin omzuna dokunmaktır.	B1-111
<i>Ortopedik engelli</i> (koltuk değnekli) bireylere yardım etmek için de bazı konulara dikkat etmemiz gerekir.	B1-111
<i>Ortopedik engelliler</i> özellikle merdivenlerde, kaldırımlarda rampa yoksa sorun yaşarlar.	B1-111
Tekerlekli sandalye kullanan <i>ortopedik engelliler</i> en çok kaldırımları, basamakları inip çıkarken yardıma ihtiyaç duyarlar.	B1-111
Adresi, <i>görme engelli</i> birine farklı tarif etmeliyiz.	B1-112
Bir <i>görme engelliyle</i> tokalaşmak için eline dokunmalıyız.	B1-112
<i>Ortopedik engelli</i> bireylere yardım ederken koltuk değneklerinden tutmalıyız.	B1-112
<i>Ortopedik engelliler</i> herhangi bir sorun yaşamazlar.	B1-112
<i>Görme engelli</i> birinin onunla konuştuğunuzu anlaması için elini tutmanız şarttır.	B1-112
<i>Bedensel engellerin</i> neler olduğunu anlatınız.	B1-112
Bu <i>engellerin</i> ortaya çıkış sebepleri neler olabilir?	B1-112
Bu <i>engellilerin</i> günlük yaşantılarındaki zorlukları anlatınız.	B1-112
<i>Engelli insanların</i> yaşadığı zorlukları yazalım.	B1-112
<i>Engelli</i>	B1-113
Âşık Veysel, 7 yaşında <i>çiçek hastalığı</i> sonucunda sol gözünü, bir talihsizlik sonucuyla da sağ gözünü kaybetti.	B1-114
Sizin ülkenizde de <i>engelli</i> ve ünlü bir sanatçımız var mı?	B1-114
Kalorisi yüksek yiyecekler yemeniz <i>kilo almanıza</i> sebep olmuş.	B1-150
Görüyorsun, çok kilo aldım, göbeğim çıktı.	B2-10
3. Eş İçin Kullanılan Örtmeceler	
<i>Eşi</i> Sevim Hanım da onunla birlikte o şehir senin bu şehir benim dolaştı durdu.	B1-88
Türk geleneklerinde evlenmeyi düşünen gençler, kendilerine bir ömrü paylaşacakları bir hayat arkadaşı seçerler.	B1-132
Evlenenlerin bir yastıkta yaşlanması dilenir, çünkü <i>eşlerin</i> yattığı çift kişilik yataklarda ikisi tarafından kullanılmak üzere yalnızca bir adet ince, uzun yastık olur.	B1-132
Eğer <i>eşler</i> arasında küçük kırgınlıklar olmuşsa "küstüm yastığı" denilen iki ayrı yastıkta yatarlar.	B1-132

Küsen eşin gönlü alındıktan sonra küstüm yastığı büyük yastıkla değiştirilir.	B1-132
Aynı yastıkta kırk yıl, elli yıl geçiren eşler birbirlerine büyük bir sadakat duygusuyla bağlanırlar.	B1-132
İyi bir eş olmak için neler yapmalı?	B2-36
Sevgi, bir kişiyi kayıtsız şartsız kabul etmektir. Eşimizin tercihlerine saygı duyabilmektir.	B2-36
Eşler, en çok hangi problemlerle size geliyorlar?	B2-36
Artık çiftler birbirlerine fazla vakit ayıramıyor oysa eşlerin duygularını paylaşması gerekir.	B2-36
Eşler arasında kişilik mücadeleleri var.	B2-36
Hatta bazen o kadar ileri gidiyoruz ki ebeveyn rolümüze çok önem veriyoruz ve eş olma rolü ikinci plana düşüyor.	B2-36
En büyük hata burada başlıyor. Oysa iyi anne-baba olabilmenin yolu, iyi eş olmaktan geçiyor.	B2-36
İyi eş olanlar, iyi anne babalık yapıyorlar.	B2-36
Eş olmayı ikinci plana attığınızda, eş olma rolü unutulmaya ve yerini başka roller almaya başlıyor.	B2-36
Beş çocuğunuz bile olsa, önce eş olacaksınız.	B2-36

İleri düzey için hazırlanan ders kitaplarının C1 seviyesinde 19 ve C2 seviyesinde 18 olmak üzere toplam 37 örtmece söz ve sözcük bulunmaktadır. Örtmecelerin türleri ile aldıkları sayfalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti C1 ve C2 İleri Seviye Ders Kitaplarındaki Örtmece Tablosu

Örtmece Söz/Sözcüklerin Kullanımı (C1 ve C2 seviyeleri)	Seviye-Sayfa
1. Ölümü İfade Eden Örtmeceler	
Sohbetimizden ve bu güzel ziyaretin üzerinden bir ay geçmeden büyük şair <i>ebedi âleme intikal ediyor.</i>	C1-63
Bu soğuğa daha fazla dayanamaz ve <i>hayatını kaybeder.</i>	C1-84
Şubat 1889'da İstanbul'da dünyaya gelen ve zor bir çocukluk dönemi geçiren Türk bilim adamı Hulusi Behçet, henüz çok küçükken annesini <i>kaybetmiş</i> ve babaannesi tarafından büyütülmüştür.	C1-129
Türk ve dünya tıp tarihine adını altın harflerle yazdıran Hulusi Behçet, ardında yüzlerce öğrenci, onlarca kitap ve makale bırakarak 8 Mart 1948 yılında <i>hayata gözlerini yummuştur.</i>	C1-129
Ancak veba salgınında <i>yaşamını kaybetti</i> ve makinesini tamamlayamadı.	C1-133
Amerika'da Eastern Havayollarının 1972 yılında 401 sefer sayılı uçağı Evirglades yakınlarında düşmüş, kazanın ardından arama kurtarma çalışmalarına gidenlerin kazada <i>hayatını kaybeden</i> pilotların hayalet olarak kendilerine saldırdığı kayıtlara geçmişti.	C1-150
Karac' oğlan der ki yaktın yandırdın <i>Ecel şarabın verdin kandırdın</i>	C1-152
Bilim adamı, 1997 yılının son günlerinde kalp krizi geçirerek <i>hayata gözlerini yummuştur.</i>	C1-157
Ülkemizde matematiğin simgesi haline gelen Arf, 26 Aralıkta <i>vefat etmiştir.</i>	C1-159
Salih, oğlumuz... <i>Hakk'a yürüdü.</i>	C2-16
Burada komaya girmiş, 9 Haziran 2008 tarihinde <i>vefat etmiştir.</i>	C2-21
Yıllar sonra Gevher Hatun'u <i>kaybeden</i> Mevlâna, Kerra Hatun ile ikinci evliliğini yapar ve bu evlilikten de bir kızı ve iki oğlu dünyaya gelir.	C2-91
Bahaeddin Veled, 12 Ocak 1231 tarihinde Konya'da <i>vefat eder.</i>	C2-91
Günümüzde müze olarak kullanılan Mevlâna Dergâhı'na <i>defnedilir.</i>	C2-91
Yaşamını "Hamdım, piştım, yandım." sözleri ile özetleyen Mevlâna 17 Aralık 1273 pazar günü <i>Hakk'ın rahmetine kavuşur.</i>	C2-91
Mevlâna'nın cenaze namazını vasiyeti üzerine Sadreddin Konevî kıldırarak çok sevdiği Mevlâna'yı <i>kaybetmeye</i> dayanamayan Sadreddin Konevi, cenazede bayılır.	C2-91
Mevlâna hangi tarihte <i>vefat etti?</i>	C2-93
Mevlana 17 Aralık 1273 pazar günü <i>Hakk'ın rahmetine kavuştu.</i>	C2-93
Anadolu'da on ayrı yerde mezarı (daha doğrusu makamı) olduğu ileri sürülen Yunus Emre, halk arasındaki inanca ve bazı tarihî kaynaklara göre Sarıköy'de ölmüştür. Orada <i>yatmaktadır.</i>	C2-101

2. Hastalık veya Bedensel Kusur İfade Eden Örtmeceler	
Düzenli sporun bizi kalp krizi ve <i>inmenin</i> yanı sıra kemik erimesi, şeker hastalığı, kalınbağırsak ve meme kanseri, depresyon ve bunama gibi ciddi birçok kronik hastalıktan koruduğunu gösteren güçlü kanıtlar var.	C1-28
Düzenli egzersizin <i>kilo sorunu yaşayanlar</i> için ne gibi faydaları vardır?	C1-29
<i>Kilolarımdan</i> dolayı mutsuzum. Ne yapmalıyım?	C1-32
1937 yılında bir kan damarı hastalığı olan ve günümüzde de onun adıyla anılan, nedeni tam olarak bilinmeyen ve nadir görülen <i>Behçet hastalığını</i> keşfetti.	C1-129
<i>Behçet hastalığının</i> sebepleri ile ilgili kesin açıklamalar yapılmıştır.	C1-129
Bilmem ki kulağına erişti mi Derviş Yunus, artık <i>gözleri hiç görmez oldu</i> .	C2-12
Son zamanlarda araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar gösteriyor ki uyku alışkanlıklarını düzensizleştiren bireylerde konsantrasyon ve dikkat eksikliği, sağlıklı düşünememe gibi bilinçsel problemlerin yanında bağışıklık sistemlerinin zayıflaması, <i>obezite</i> , diyabet, kalp ve damar hastalıkları hatta kanser risklerinin arttığı görülmüştür.	C2-78
Kanada'nın Toronto kentinde müşterilerin yalnızca Amerikan işaret dilini kullanarak sipariş vereceği ilk <i>'işitme engelli'</i> restoran açıldı.	C2-81
Ağırlıklı olarak <i>işitme engelli</i> çalışanların bulunduğu restoran, konuşma odaklı iş alanlarında çalışamayan <i>işitme engellilere</i> iş imkânı sunarak bir nevi kamu hizmeti yapıyor.	C2-81
<i>İşitme Engelliler</i> Restoranı	C2-81
<i>Engelliler</i>	C2-81
<i>Kulakları ağır işiten</i> bir adamcağız vardı.	C2-94
3. Eş İçin Kullanılan Örtmeceler	
Sokrat ölümüne mahkûm edildiğinde, <i>eşi</i> : - Seni haksız yere öldürüyorlar, bu nasıl adalet diye ağlamaya başlayınca, Sokrat: - Üzme kendini <i>hanım</i> , demiş. Haklı yere öldürülseydim daha mı iyiydi!	C1-57
<i>Eşinizle ya da bir arkadaşınızla tartışsaydınız, gönlünü almak için neler yapar, ne söylerdiniz?</i>	C1-69
Tek eşlidirler ve ölünceye kadar <i>eşlerine</i> sadık kalırlar.	C1-80

Ölümü İfade Eden Örtmeceler

Ölümü ifade etmek için kullanılan örtmece söz/sözcük sayısı A1 ders kitabında 0, A2'de 3, B1'de 10, B2'de 0, C1'de 9 ve C2'de 9 olmak üzere toplam 31'dir. Bu tür örtmece ifadeler kendi içinde oluşum yolları bakımından farklılık arz etmektedirler. Örneğin, ölümün uyku gibi algılanması ile birlikte oluşturulan örtülü ifadeler Türkçede çok rastlanır. A1 ve B2 ders kitaplarında ölümle ilgili herhangi bir örtülü ifadeye yer verilmezken, ölümün uyku ile ilişkilendirildiği *uyumak* (A2), *hayata gözlerini yummak* (A2, B1, C1) ve *yatmak* (B1, C2) biçimlerindeki örtmeceye rastlanmıştır.

Ölümle ilgili diğer örtmecelerden *kaybetmek* (B1, C1, C2) sözcüğüyle insanların sevdiği kişiden ölüm nedeniyle ayrıldığı ifade edilir. *Hayatını kaybetmek* (C1) ve *yaşamını kaybetmek* (C1) ifadelerinde ise hayat/yaşam için kaybetmek/yitirmek kelimelerinin kullanılmasıyla hayata sanki maddi bir varlık gibi kaybolabilen ve nereye gittiği bilinmeyen bir şey niteliğinin katıldığı söylenebilir. (Osanova, 2014: 54-55). 'Ölmek' sözcüğünün doğrudan kullanımından kaçınılarak *vefat etmek* (B1, C1, C2) şeklindeki fiille yapılan kelime grubu tercih edilir. Ölüm söz konusu olunca sıklıkla başvurulan kelimelerden olan *can*'ın kullanımıyla ölüm kavramı örtmecelenir. Canın bedeni terk etmesiyle gerçekleştiğine inanılan ölüm, *can vermek* (A1, B1) biçiminde daha yumuşak, kabul edilebilir ifadeyle dile getirilmiştir. 'Bir başkasının ölümüne sebep olmak, öldürmek' anlamındaki *cana kıymak* (B1) ve 'intihar etmek' anlamındaki *kendi canına kıymak* (B1) diğer örtmecelerdir.

Ebedî âleme intikal etmek (C1), maddi dünyanın geçici olduğunu ve ölümle sonsuzluğa gidileceğine vurgu yapan bir ifadedir. *Hakk'ın rahmetine kavuşmak* (C2) ve *Hakk'a yürümek* (C2) ifadeleri ölümün hiç de korkunç bir olgu olmadığını, diğer bir deyişle "ölen kişinin ölünce kötü bir yere gitmediğini göstermeye yönelik kullanımlar" (Demirci, 2008: 27) olduğu söylenebilir.

Hastalık veya Bedensel Kusur İfade Eden Örtmeceler

Hastalık veya bedensel kusurları ifade etmek üzere başvurulan örtmece söz/sözcük sayısı A1’de 2, A2’de 6, B1’de 41, B2’de 1, C1’de 5 ve C2’de 8 olmak üzere toplam 63’tür. Bu kategoride fiziksel özürlerle ilgili *engelli* (A2, B1, C2) sözcüğü 21 kez kullanılmış olup sayıca en fazla olanıdır. Toplumda fiziksel kusurlu kişileri psikolojik açıdan rencide etmemek düşüncesiyle *sakat* yerine *engelli* sözcüğünün kullanımı yeğlenir (Osanova, 2015: 1069). ‘Kör’ yerine *âmâ* (A1), *görme engelli* (A2, B1) ve ‘kör olmak’ yerine *gözleri hiç görmez olmak* (C2) ifadeleri daha ılımlı olması sebebiyle tercih edilir. İşitme problemi olan kimseler için kullanılan *işitme engelli* (C2) ve *kulakları ağır işiten* (C2); söz konusu durumu hafifleten, algıyı değiştiren örtmece örneklerindedir. Bu bağlamda *ortopedik engelli* (B1), *bedensel engeller* (B1) ve *engelli insanlar* (B1) ifadeleri de durumu daha uygun biçimlerde anlatan örtmece örnekleridir.

Çağımızın yaygın hastalıklarından biri şişmanlıktır. İngilizcede ‘çok şişman’ demek olan *obez* (A1) ve ‘çok şişmanlık’ demek olan *obezite* (C2) sözcükleri (Türkçe Sözlük, 2005: 1487), Türkçeye girerek örtmece fonksiyonunu üstlenmiştir. ‘Şişmanlamak’ sözcüğünün yerine daha hafif ve örtülü ifadeler olan *kilo almak* (B1, B2), *kilo sorunu yaşamak* (C1) ve ‘şişmanlık’ yerine *kilolar* (C1) ifadesi tercih edilmiştir.

Çiçek hastalığı, günümüzde ortadan kaldırılmış olan, ancak geçmişte salgın hâlinde ölümle sonuçlanabilen tehlikeli hastalıklardanıdır. Bu hastalığın ciltte oluşturduğu kötü izlerin, hem koku hem şekil olarak güzel bir bitki olan çiçeğe benzetilmesi tipik bir örtmece örneğidir (Osanova 2014: 84). B1 ders kitabında *çiçek hastalığı* örtmece ifadesi 1 kez kullanılmıştır.

Sosyal Alanlarla İlgili Örtmeceler

Sosyal alanlarda kullanılan örtmece söz/sözcük sayısı toplam 1’dir. Sadece A2 ders kitabında *huzurevleri* şeklinde geçmektedir. Melenk, örtmeceleri açık ve gizli euphemizmler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. İnsanların korkmasını, rahatsız olmasını engellemek amacıyla kullanılan örtmeceleri “açık örtmeceler” diye adlandırırken; siyaset ile ekonomide kullanılan yalan ve yanlış ifadeleri “gizli örtmeceler” olarak nitelendirmektedir (Melenk, 1984: 260-261). Sosyal alanda da gizli örtmecelerden yararlanıldığı görülür. Buna huzur evi terimi örnek olarak verilebilir. “Huzur evlerinin aslında yaşlı insanlarımızı pek huzur verici yerler oldukları söylenemez, fakat yaşlılar yurdu demek yerine, huzur evi demek yöneticiler tarafından tercih edilmektedir.” diyen Bilginer, gizli örtmecelerin varlığına dikkat çeker (Bilginer, 2001: 443).

Ticari ve Ekonomik Olgularla İlgili Örtmeceler

Bu alanda kullanımına başvurulan örtmece sayısı sadece 1’dir. *Ucuz* yerine *fiyatları uygun* (A2) ifadesi günlük hayatta çok rastlanan ifadelerdendir. Böylece *ucuz* kelimesinin oluşturacağı olumsuz etki önlenmiş olup örtülü ifadeyle daha olumlu bir anlatım elde edilir.

Eş İçin Kullanılan Örtmeceler

Eş için kullanılan örtmeceler A2’de 9, B1’de 6, B2’de 11 ve C1’de 5 kez kullanılmış olup toplam sayısı 31’dir. Bu konuda *eş* sözcüğü 27 kez, *hanım* sözcüğü ise 3 kez kullanılmıştır. Bir diğer güzel anlatım olan *hayat arkadaşı* (B1) ifadesine 1 kez yer verilmiştir.

SONUÇ

Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti ders kitaplarında yer alan örtmece söz hazinesi ve bunların kullanım sıklıkları karşılaştırılarak hangi örtmece söz/sözcükler üzerinde yoğunlaştığı, hangi seviyede hangi örtmece türüne ağırlık verildiği aşağıdaki genel tabloda net görülmektedir.

Tablo 4. Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti A1-A2 Başlangıç Seviyesi, B1-B2 Orta Seviye ve C1-C2 İleri Seviye Ders Kitaplarında Örtmece Dağılım Tablosu

Örtmece Söz/Sözcükler	A1	A2	B1	B2	C1	C2	Toplam
âmâ	1	-	-	-	-	-	1
bedensel engeller	-	-	1	-	-	-	1
behçet hastalığı	-	-	-	-	2	-	2
can vermek	-	1	2	-	-	-	3
cana kıymak	-	-	1	-	-	-	1
kendi canına kıymak	-	-	1	-	-	-	1
çiçek hastalığı	-	-	1	-	-	-	1
defnetmek	-	-	-	-	-	1	1
ebedî âleme intikal etmek	-	-	-	-	1	-	1
ecel şarabı	-	-	-	-	1	-	1
engelli	-	5	15	-	-	1	21
engelli insanlar	-	-	1	-	-	-	1
eş	-	7	5	11	4	-	27
görme engelli	-	1	14	-	-	-	15
gözleri hiç görmez olmak	-	-	-	-	-	1	1
fiyatı uygun	-	1	-	-	-	-	1
Hakk'a yürümek	-	-	-	-	-	1	1
Hakk'ın rahmetine kavuşmak	-	-	-	-	-	2	2
hanım	-	2	-	-	1	-	3
hayat arkadaşı	-	-	1	-	-	-	1
hayata gözlerini yummak	-	1	1	-	2	-	4
hayatını kaybetmek	-	-	-	-	2	-	2
huzurevi	-	1	-	-	-	-	1
inme	-	-	-	-	1	-	1
işitme engelli	-	-	-	-	-	4	4
kaybetmek	-	-	2	-	1	2	5
kilolar	-	-	-	-	1	-	1
kilo almak	-	-	3	1	-	-	4
kilo sorunu yaşamak	-	-	-	-	1	-	1
kulakları ağır işitmek	-	-	-	-	-	1	1
obez	1	-	-	-	-	-	1
obezite	-	-	-	-	-	1	1
ortopedik engelli	-	-	5	-	-	-	5
vefat etmek	-	-	2	-	1	3	6
uyumak	-	1	-	-	-	-	1
yatmak	-	-	1	-	-	1	2
yaşamını kaybetmek	-	-	-	-	1	-	1
TOPLAM	2	20	56	12	19	18	127

Ders kitaplarında kullanılan örtmece söz/sözcükler tema bakımından değerlendirildiğinde 5 farklı temaya yer verildiği görülmektedir. Bunlardan hastalık veya bedensel kusurları ifade eden örtmece söz/sözcüklerin toplam sayısı 63 olup en çok başvurulan örtmece türü olduğu tespit edilmiştir. Her birinde 31 tane örneğin kullanımıyla ikinci sırada hem ölümü ifade eden ve hem eş için kullanılan örtmeceler yer almaktadır. Sosyal alanlarla ilgili, ticari ve ekonomik olgularla ilgili örtmeceler 1'er tane olup en az kullanılanlardır. Görüldüğü gibi ders kitaplarında örtmeceler sayı ve tür bakımından hiç azımsanmayacak kadar önemli yer tutmaktadır. Türkçe öğrencilerin günlük hayatın çeşitli alanlarında kullanımı kaçınılmaz olan örtmecelerle karşılaşabilmeleri açısından bu olumlu bir durumdur. Ancak bu örtmece örneklerinden bazıları üzerinde yoğunlaşmaktan ziyade düzeylere göre orantılı dağılımı, örtmecelerin öğrenilip kullanılması açısından daha yararlı olacağı kanısındayız. Örtmece söz/sözcüklerin öğretimi, tematik ve kazanım bazlı olmak üzere basitten karmaşığa, somuttan soyuta ilkeleri doğrultusunda düzenlenmelidir. Örtmecelerin hem deyimlerle benzerliği hem de deyimler ve atasözleri gibi kültür taşıyıcıları olması sebebiyle, yabancılara

Türkçe öğretim kitaplarında örtmece söz ve sözcük seçiminde seçici ve titiz davranılması gerektiği ortadadır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (2003). “Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim) – III, Ankara: TDK.
- BARIN, E. (2003). Yabancılara Türkçenin Öğretiminde Temel Söz Varlığının Önemi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, XIII, s. 311-317.
- BARIN, E., ÇOBANOĞLU, Ş., BALCI, M. ve ÖZDEMİR, C. (2014). *Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti A1 Ders Kitabı*, Ankara.
- BARIN, E., ÇOBANOĞLU, Ş., BALCI, M. ve ÖZDEMİR, C. (2014). *Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti A2 Ders Kitabı*, Ankara.
- BARIN, E., ÇOBANOĞLU, Ş., BALCI, M. ve ÖZDEMİR, C. (2014). *Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti B1 Ders Kitabı*, Ankara.
- BARIN, E., ÇOBANOĞLU, Ş., BALCI, M. ve ÖZDEMİR, C. (2014). *Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti B2 Ders Kitabı*, Ankara.
- BARIN, E., ÇOBANOĞLU, Ş., BALCI, M. ve ÖZDEMİR, C. (2014). *Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti C1 Ders Kitabı*, Ankara.
- BARIN, E., ÇOBANOĞLU, Ş., BALCI, M. ve ÖZDEMİR, C. (2014). *Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti C2 Ders Kitabı*, Ankara.
- BİLGİNER, H. (2001). “Batı dillerinde ve Türkçede güzel adlandırmalar”, *Türk Dili*, S. 598, 441-445.
- DEMİRCİ, K. (2008). “Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine”, *Millî Folklor*, 10/77, s. 21-34.
- MELENK, H. (1984). *Alltagssprache*, utb Verlag, München.
- OSPAÑOVA, G. (2014). *Türkiye Türkçesinde Örtmeceler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- OSPAÑOVA, G. (2015). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Örtmecenin Rolü: Gazi TÖMER Örneği”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Mannheim Germany, UDES, p. 1062-1073.
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler) (2011). *Türkiye Bilimler Akademisi*, Ankara.
- Türkçe Sözlük (2005). *Türk Dil Kurumu*, Ankara.